

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПСИХОМЕТРИЧНИ ПАРАМЕТРИ НА БЪЛГАРСКА ВЕРСИЯ НА ВЪПРОСНИКА ЗА ОЦЕНКА НА ЕГО-ИДЕНТИЧНОСТТА – EIPQ

Доц. д-р Михаил Проданов
Бургаски свободен университет

PRELIMINARY PSYCHOMETRIC PARAMETERS OF THE BULGARIAN VERSION OF THE EGO-IDENTITY ASSESSMENT QUESTIONNAIRE – EIPQ

Mihail Prodanov
Burgas Free University

Abstract: *The article presents a pilot Bulgarian version of the Ego Identity Process assessment Questionnaire (EIPQ) with initial psychometric analyses. The sample group consists of 52 participants - mostly adolescents between the ages of 15 and 18, along with a small group of 11 adult participants who were sentenced to probation for relatively minor crimes. Among the teenagers there are also 10 adolescents - perpetrators of anti-social acts. The sample is not gender balanced. A statistical analysis was made for reliability (internal consistency) of the questionnaire and of its main subscales. Correlation analyzes are presented. Comparative analyzes on the „illegal behavior“ criterion didn't reveal significant differences in ego-identity statuses. The small number of individuals of the sample doesn't meet the requirements for conducting factor analyses. Findings from the pilot study suggest expanding the sample and applying Exploratory and Confirmatory factor analyses.*

Key words: *Ego Identity, Ego-identity statuses, Ego Identity Process Questionnaire (EIPQ)*

Теоретична основа

Обичайно, конструктът „идентичност“ се разглежда в две теоретични направления. Според едното, свързано с изследванията на Х.Ташфел и Дж.Търнър, в ракурса на теорията за **социалните идентичности**, хората принадлежат на множество различни социални групи (полова, етническа, национална, религиозна, професионална и т.н.) и тази принадлежност се интернализира при определени условия като част от Аз-концепцията на личността. Когато това се случи, човек се стреми към извличане на позитиви за своята самооценка от конкретната групова идентичност. Поради тази причина, при консолидирана социална идентичност, личността проявява „групов фаворитизъм“, който се изразява в различни възприятия и форми на поведение, свързани с приоритизиране на собствената социална общност. Потребността от поддържане на позитивна самооценка предполага индивидът да има и позитивни представи за социалната група на принадлежност, което го мотивира да интернализира груповите норми, превръщайки ги в своя идентичност. Ако, обаче, идентификацията с групата е слаба или отсъства или ако човек принадлежи към група, която самият той възприема като група с нисък социален статус, разглежданите явления няма да се наблюдават.

В руслото на теорията за социалните идентичности, индивидите имат толкова социални идентичности към колкото групи те субективно възприемат, че принадле-

жат. Разбира се, идентичностите се отличават по приписваното им субективно значение и ценност от личността. В определени ситуации, обаче, само една от множеството социални идентичности се проявява в контекста на социалната перцепция и(или) конкретно поведение. Друга основна характеристика на социалната идентичност е, че тя е гъвкава и се променя под влияние на социалната среда (Tajfel, 1974; Tajfel, Turner, 1986; Ганева, 2010).

Его-идентичността (индивидуалната или персоналната идентичност), за разлика от социалната идентичност е формирана на базата на близки взаимоотношения, които не са задължително споделяни от другите хора от дадена социална група на принадлежност или от близки взаимоотношения, които са тясно свързани с друг човек във връзка от типа „аз и другия“. Индивидуалната идентичност е свързана в ниска степен с процесите и живота, протичащи в групата, въпреки че именно те осигуряват необходимата среда за формиране на персоналната идентичност. Доколкото въпросника, който се представя в публикацията е операционализация на концепцията за его-идентичността, по-голямо внимание ще отделим именно на концепции от това направление. В епигенетичната теория за развитието на личността на Е.Ериксън, един от критичните периоди за формиране на личността е този на пубертета и юношеството. Бурните процеси на психо-физиологично и соматично развитие на индивида, както и увеличеният технологичен потенциал, разширяват все повече времевия период между ранния училищен живот и момента на включването на младия човек в специализирана трудова дейност, което прави етапа на пубертета още по-отчетлив и критичен период. Младите хора са в търсене на ново чувство на континуитет и тъждественост, съпроводено от проблемите на половата зрялост, което при някои юноши може да доведе до борба с кризите на по-ранните години, преди да са намерили своите идоли с дълготрайно значение и идеали, изпълняващи функциите на опори за окончателната, консолидирана идентичност. Отчуждението в този етап е резултат от смущението в идентичността, изразено в съмнения в собствената ценностна и полово идентичност. Някои юноши, объркани в неспособността си да приемат ролята, наложена им от непреклонната стандартизация на връстниците, бягат по някакъв начин – отпадат от училище, напускат работа, стоят по улиците по цяла нощ или се отдръпват в себе си в странни и неприемливи настроения. Най-общо, неспособността да се установи професионална идентичност е тази, която вероятно в най-голяма степен притеснява младите хора (Ериксън, 1996). J. Marcia разширява концепцията на Ериксън за формирането на идентичността. Той развива теорията за психосоциалната идентичност, определена от две биполярни дименсии: „самоопределеност“ срещу „липсата на определеност“ и „активност“ срещу „пасивност“. Процесът на избор се отнася до периода на вземане на решение, преразглеждане на старите възгледи и избори и идентификации, проблематизиране на новите избори, роли и идеали. За да изгради идентичността си, юношата трябва да изживее кризата на възгледите, свързани с предрешиената идентичност на детството, да осмисли и претегли възможностите за идеологическо и интерперсонално самоопределяне, да експериментира с различните възможности за избор. Marcia разграничава четири статуса на психосоциална идентичност. Статусът **мораториум** е периодът на изживяване на кризата на идентичността преди окончателното ѝ формиране. Лицата в мораториум активно изпробват жизнените алтернативи и се стремят да постигнат самоопределения, без да са се ангажирали трайно с определени избори. Мораториумът изпълнява подготвяща функция, защото ако човек лично не премине през периода на изпробване на различни цели, ценности и роли, идентичността не може да бъде постигната. Лицата в този статус се

отличават с висока активност и креативност, но изпитват затруднения в установяването на трайни взаимоотношения с околните. **Приписаната (предрешена) идентичност** е идентичност, приета отвън, самоопределяне чрез другите и техните значими цели и ценности, без да са търсени и изпробвани различните алтернативи. Лицата в този статус са в абсолютно пасивна позиция. Поради ригидността си те са с по-авторитарни нагласи и самооценката им е по-неподатлива на промяна. Характерно за този статус е самоналагането на ограничения и потискането на собствената инициативност. Статусът на **дифузната идентичност** е налице, когато индивидите, които се намират в тази ситуация, не са направили значими жизнени избори. Те не проявяват и активност в процеса на самоопределяне. Дифузният статус предполага съмнения или неудовлетвореност от собственото Аз (физическо, емоционално, познавателно, духовно) и невъзможност за самостоятелно вземане на решения и правене на избор. Лицата в дифузия не вярват нито в собствените си възможности, нито се доверяват на заобикалящия ги свят. Стабилната его-идентичност е **консолидираната (изградена) идентичност** – тя се постига след изживяването на „кризата на идентичността“, когато човек сериозно е изучил възможните алтернативи и е направил собствен избор на ценности и цели. Индивидите с изградена идентичност са по-удовлетворени от живота си, имат по-добри взаимоотношения с околните, усещане за екзистенциален смисъл и ясна определеност. Но изграждането на идентичността е процес, а не статично състояние. Този процес в развитието на личността започва в детството и преминава през три основни цикъла на *изследване – промяна – консолидация*. Преходът от юношество към зряла възраст подсилва и обогатява чувството за идентичност. Постоянното наличие на алтернативи води до откриване на нови възможности за самоопределяне. Същите фактори, които водят до започване на кризата на идентичността, могат да доведат до повторно навлизане в кризата, след като идентичността вече е била изградена. Откритостта към нов опит в зряла възраст говори за гъвкавост на идентичността. В зряла възраст идентичността не се открива тепърва, а се преоткрива и обогатява в резултат на новите възможности, които се разкриват пред хората.

Много от методите за измерване на идентичността се основават на операционализацията на конструкта от Marcia, която включва две концептуални измерения: „криза“ (или „изследване“) и „обвързване“. Именно чрез оценяването на тези две измерения, индивидите се класифицират към някой от описаните по-горе статуси на идентичност. Оригиналният метод на Marcia представлява полуструктурирано интервю, чрез което се определя наличието или отсъствието на измеренията „изследване“ и „обвързване“ в контекста на три основни житейски сфери – професионална, политическа и религиозна. По-късно, тези домейни са увеличени и са включени критерии за сексуалното поведение, приятелските отношения, интимните връзки и половите роли (Marcia et al., 1993). Основните недостатъци при изследването чрез интервюто като метод са свързани с това, че този метод изисква значително време и ресурси, а също така не може да обхване големи извадки от изследвани лица. Затова много изследователи са се насочили към психологичния въпросник, който има предимствата на количествените методи – сравнително лесно се събират данни от големи изследователски извадки. EIPQ (Ego Identity Process Questionnaire) представлява един от тези инструментариуми (самоотчетни въпросници), който е сравнително неголям по обем и достатъчно информативен и със сравнително добри психометрични параметри (Balistreri et al., 1995).

Пилотна българска версия на EIPQ

Пилотната българска версия е опит за адаптация на оригиналния въпросник на Elizabeth Balistreri et al. (Balistreri et al., 1995). Самоотчетният въпросник EIPQ съдържа 32 твърдения (айтеми), оценяващи двете измерения „изследване“ и „обвързване“ в осем области: професия, религия, политика, ценности, семейство, приятелски отношения, интимни връзки и полови(сексуални) роли. Базисният вариант на английски език е разработен върху три изследвани групи от студенти-колежани от различни курсове. Резултатите за вътрешната консистентност (надеждност-съгласуваност – алфа на Кронбах) на оригиналния въпросник са много добри: съответно – 0,80 за „обвързване“ и 0,86 – за „изследване“. Експертната съгласуваност (inter-rater reliability) между оценките за айтемите на въпросника е над 0,75 – 0,76. Тест-ретестовата надеждност след едноседмичен период е 0,90 за „обвързване“ и 0,76 – за „изследване“. Резултатите от потвърждаващия факторен анализ (confirmatory factor analysis) върху отделна извадка от 260 лица, също колежани показват добри оценки за предложението структурен модел. Направени са сравнения между кодифицираните статуси на база данните от въпросника и резултатите от интервюта по метода на Marcia, които показват статистически значими оценки за конгруентността между двата метода. Тези и още няколко други предварителни психометрични резултати показват, че въпросникът EIPQ притежава нужната надеждност и валидност и може обективно да диференцира различните статуси на Его-идентичност. По-долу са представени резултатите от пилотната адаптация на българската версия на EIPQ, като трябва да се подчертае, че това са само предварителни психометрични параметри при съответните ограничения, които ще бъдат посочени по-долу.

Изследвана група лица

Пилотната българска версия е изпробвана върху група от 52 изследвани лица. По пол участниците са разпределени така: 11 са момичета в юношеска възраст, 30 са момчета в юношеска възраст и 11 са възрастните, включени в извадката. По възраст разпределението е с дясностранна (положителна) асиметрия: възрастта на участниците варира от 15 г. до 53 г., като само един е на 15 г., 15 (28,8%) са на възраст от 16 г., 24(46,2%) – са на 17 г. и само 11 участници са на възраст от 19 до 53 г. Като цяло, мнозинството са юноши между 15 и 17 г. – 79% от всички лица, участвали в пилотното изследване. Характерното за изследваната група лица е, че условно може да бъде диференцирана на две подгрупи – лица с доказани нарушения на законите и основна група – гимназисти от професионална гимназия. Сред групата на „законнарушителите“ има 10 юноши, които са регистрирани като извършители на противообществени прояви и 11 възрастни, които са осъдени на пробация за различни престъпления, които не са от типа на тежките престъпления. Възрастта на осъдените на пробация лица варира от 19 до 53 г. Като се изключи тази малка подгрупа от възрастни правонарушители, извадката е хомогенна по възраст, защото доминиращи са юношите в нея. Но предвид малкия общ брой на изследваните, наличието на непълнолетни извършители на противообществени прояви и осъдени на пробация лица формират нехомогенност в контекста на релацията „законопослушно-противозаконно поведение“. Тази нехомогенност на участниците е умишлено търсена, защото в редица изследвания проблемната его-идентичност се свързва с противозаконно поведение. Разбира се, тази разнородност на извадката има своите негативни отражения върху резултатите от пилотното изследване. Всички попълниха самоотчетния въпросник при условията на информирано съгласие и запазване на конфиденциалност на личните данни.

**Надеждност-съгласуваност (вътрешна консистентност – алфа на Кронбах)
на българската версия на EIPQ**

Таблица 1

Надеждност-съгласуваност (вътрешна консистентност) на въпросника EIPQ и неговите субскали

<i>Параметри Субскали</i>	<i>Алфа на Кронбах</i>	<i>Брой айтеми</i>	<i>Брой изследвани лица</i>
<i>Изследване</i>	0,648	16	52
<i>Обвързване</i>	0,474	16	52
<i>Трансцендентна идентичност</i>	0,587	12	52
<i>Екзистенциална идентичност</i>	0,553	20	52
<i>Въпросник EIPQ</i>	0,677	32	52

В Таблица 1 са отразени коефициентите на вътрешната консистентност (алфа на Кронбах) за основни субскали на въпросника, като изчисленията са направени както по двете основни измереня „изследване“ и „обвързване“, така и на базата на диференциране на областите на Его-идентичност. Първоначално Marcia оценява чрез полуструктурираните интервюта наличието на „криза“ („изследване“) или „обвързаност“ в три домейна – професия, религия и политика. По-късно, домейните се разширяват с приятелство, интимни срещи и сексуални роли. Това породи идеята отново да се диференцират областите на идентичността. В този ракурс бяха структурирани две основни групи от домейни (области), които етиких като „трансцендентни домейни“ и „екзистенциални домейни“. Към групата на трансцендентните (значението на думата „трансцендентно“ се дефинира като нещо „извън предела на познанието и опита“) области бяха включени айтемите, оценяващи политическата, религиозната и ценностната идентичност. Общият брой на тези твърдения е 12, по 6 за дименсиите „изследване“ и „обвързване“. В групата на екзистенциалните домейни („екзистенциално“ означава нещо, „което се отнася до съществуването, до поддържането на живота, което е налице“) бяха включени айтемите, оценяващи интегритета, отнесен към професията, семейството, приятелските отношения, сексуалната интимност и половите роли. Тази група включва по-голям брой твърдения – общо 20, разпределени по 10 за измеренията „изследване“ и „обвързване“. Диференцирането на субскалите „трансцендентна идентичност“ и „екзистенциална идентичност“ е предложение на автора на публикацията. По този начин се оформиха четири отделни субскали, чието съдържание се припокрива и затова те трябва да се анализират комплексно, без да се търси задължително ортогонално решение: това са субскалите „изследване“, „обвързване“, „трансцендентна идентичност“ и „екзистенциална идентичност“.

Въпросникът като цяло покрива изискванията за приемлива надеждност-съгласуваност, макар получените резултати в пилотното изследване да са по-ниски от

тези, посочени в оригиналното изследване (Balistreri et al.,1995). Както се вижда, коефициентите на вътрешната консистентност отразяват невисоко равнище на съгласуваност между айтемите на субскалите. Това има своето обяснение в малкия брой на изследваните лица от извадката на пилотното изследване, но може да бъде обяснено и с характера на изследваната група, в която преобладават юношите, т.е. доминират именно индивидите, които се намират в периода на „криза на идентичността“ и е нормално да се очаква недостатъчна контрастност и яснота в самоопределянето на тези лица. С това може да се обясни и факта, че най-ниско е равнището на съгласуваност по субскалата „обвързване“, което е очакван резултат предвид възрастовата динамика. Също така, трябва да се каже, че тези коефициенти са теоретично най-ниските възможни за въпросника и съответните субскали.

Малката извадка не предоставя възможности за извършване на факторни анализи нито чрез метода на **Изследователски факторен анализ (EFA)**, нито чрез прилагане на **Потвърждаващ факторен анализ (CFA)**. Това е едно от ограниченията на пилотното изследване, което трябва да се разшири като обем с допълнителни групи изследвани лица.

Корелационни анализи

Таблица 2

Непараметрични корелации между отделните субскали на въпросника EIPQ

			Трансцендентна идентичност - изследване	Трансцендентна идентичност - обвързване	Екзистенциална идентичност - изследване	Екзистенциална идентичност - обвързване
Kendall's tau_b	Трансцендентна идентичност - изследване	Correlation Coefficient	1.000	.237*	.433**	.063
		Sig. (2-tailed)	.	.020	.000	.535
		N	52	52	52	52
	Трансцендентна идентичност - обвързване	Correlation Coefficient	.237*	1.000	.066	.045
		Sig. (2-tailed)	.020	.	.513	.655
		N	52	52	52	52
	Екзистенциална идентичност - изследване	Correlation Coefficient	.433**	.066	1.000	.062
		Sig. (2-tailed)	.000	.513	.	.531
		N	52	52	52	52
	Екзистенциална идентичност - обвързване	Correlation Coefficient	.063	.045	.062	1.000
		Sig. (2-tailed)	.535	.655	.531	.
		N	52	52	52	52
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						

Поради сравнително малкия брой изследвани лица и асиметричното разпределение на данните, корелационните анализи са направени чрез изчисляване на непараметричния коефициент на корелация Kendall's tau_b. Между базисните субскали – „изследване“ и „обвързване“ липсва статистически значима връзка (**Kendall's tau_b = 0,14; p = 0,156**), затова този факт не е отразен в Таблица 2. Този резултат е консистентен с очакването за липса или слаба взаимовръзката между процесите на изследване и обвързване. Индивидът може да бъде кодифициран в някой от четирите статуса, като оценките за това доколко той експериментира и изследва възможните аспекти на идентичността не би трябвало да предполагат равнище на консолидираност и обвързаност с определен тип идентичност. В Таблица 2 са отразени непараметричните корелации между другите субскали, като трансцендентната и екзистенциалната скали са диференцирана и по димензиите „изследване“ и „обвързване“. Така се получават общо четири субскали – трансцендентна идентичност – изследване, трансцендентна идентичност – обвързване, екзистенциална идентичност – изследване и екзистенциална идентичност – обвързване. Резултатите от корелационния анализ показват някои интересни зависимости. Силната и статистически значима корелация между субскалата „трансцендентна идентичност – изследване“ и „екзистенциална идентичност – изследване“ (**Kendall's tau_b = 0,433; p = 0,000**) означава, че независимо от домейните (областите), в които се формира идентичността, индивидите проявяват или не проявяват стремеж към изследване и експериментиране в различните домейни. Това, обаче, не се отнася за двете отделни субскали, измерващи различните групи области (трансцендентна и екзистенциална) по отношение на обвързването. Не съществува взаимовръзка между трансцендентната идентичност – обвързване и екзистенциалната идентичност – обвързване. Този интересен резултат вероятно очертава разликите по отношение на решението за обвързване в различните домейни на идентитета: индивидът може да се консолидира около стабилна идентичност в трансцендентната област, но това не означава, че той е изградил стабилна идентичност и в другата област – тази на екзистенциалните домейни. Например, човек може да е наясно със своите политически, религиозни и ценностни убеждения и да се консолидира върху определена система от възгледи в тези сфери, но в същото време да недостатъчно изградил своята екзистенциална идентичност, свързана с професията, семейството, приятелството и сексуалността. Но важи и обратното – индивидът се е консолидира в екзистенциалните сфери, но не и в трансцендентните области. Освен това, статистически значимата корелация между двете субскали на трансцендентната идентичност – изследване и обвързване (**Kendall's tau_b = 0,237; p = 0,020**) може да се интерпретира в две посоки: първо, тази връзка е слаба, което е в контекста на оригиналната концепция за относителната автономност на двата процеса – на изследване и обвързване и второ, съществува определена специфика в процеса на изграждане на трансцендентната идентичност, в сравнение с процеса на изграждане на екзистенциалната идентичност (при която липсва статистически значима корелация между двете субскали – на екзистенциална идентичност – изследване и екзистенциална идентичност – обвързване). Вероятно, средствата за формиране на идентитета в сферата на религията, политиката и ценностите, изискват придобиване на собствен опит, който може да бъде повече или по-малко задълбочен и разностранен. В този смисъл, формирането на статус „приписана(предрешена) идентичност“ в трансцендентните домейни бе трябвало да бъде по-скоро изключение. Това не се отнася за екзистенциалните домейни, където всичките четири варианта на комбиниране на процесите на изследване с обвързване са еднакво вероятни.

Статусите на его-идентичността за изследваната група

В Таблица 3 е отразено разпределението на четирите статуса на его-идентичността, като е направено и сравнение по групи, диференцирани по признака „законосъобразно – незаконосъобразно поведение“. В групата на изследваните със законосъобразно поведение са включени гимназисти на възраст от 16 до 17 г., за които няма данни да са извършвали някакви закононарушения. В другата група са включени 10 юноши на възраст от 15 до 17 г., които са регистрирани извършители на противообществени прояви, заедно с 11 възрастни – на възраст от 19 до 53 г., които са осъдени на пробация за различни престъпления, но класифицирани от съда като леки. Кодифицирането на различните статуси е извършено на базата на емпиричните прагови стойности за „изследване“ и „обвързване“, които са верифицирани и валидирани при публикуването на EIPQ (Balistreri et al., 1995, p.184). За субскалата „изследване“ това е бал от 66,5 т., а за субскалата „обвързване“ – 62 т. По този начин е възможно да се определи статуса на всеки изследван, като се спазва изискването за оценяване спрямо тези прагови стойности: 1) **консолидирана** идентичност – резултати по-високи от посочените горе стойности за двете субскали; 2) **мораториум** – резултати по „изследване“ по-високи от 66 т., а по „обвързване“ – по-ниски от 62 т.; 3) **приписана(предрешена)** идентичност – резултати по „изследване“ под 66 т., но по „обвързване“ – над 62 т.; 4) **дифузна** идентичност – резултати по „изследване“ под 66 т. и по „обвързване“ – под 62 т.

Таблица 3

Разпределение на статусите на его-идентичността за изследваната извадка

Група Статус на идентичност	Юноши със законосъобразно поведение	Юноши с ПОП и осъдени на пробация	Общо за изследваната извадка
<i>Консолидирана</i>	2 (6%)	1 (5%)	3 (6%)
<i>Мораториум</i>	2 (6%)	1 (5%)	3 (6%)
<i>Приписана</i>	6 (20%)	7 (33%)	13 (25%)
<i>Дифузна</i>	21 (68%)	12 (57%)	33 (63%)
<i>Брой изследвани лица</i>	31	21	52

Сравнителният анализ за различия в разпределението на статусите по групи, диференцирани по критерия „законосъобразно – незаконосъобразно поведение“, показва, че липсват различия (**Chi-Square = 1,324; df = 3; asympt.sig. = 0,723**). Относителното разпределение на статусите в различните групи и в изследваната извадка е еквивалентно. От Таблица 3 е видно, че консолидираната (изградена) идентичност е по-скоро изключение, отколкото нещо типично за изследваните лица. Това е очаквано, предвид възрастта на участниците, които са основни юноши. Прави впечатление, обаче, че дифузната идентичност доминира категорично над останалите статуси. Това се отнася не само за групата на лицата с „незаконосъобразно поведение“, но и за групата на гимназистите със „законосъобразно поведение“. Това е основание да се направи извод, че този тип его-идентичност е водещият за младежите в юношеска възраст – общо 63% от всички изследвани. Следващата по честота идентичност е приписаната – общо 25% от всички участници в изследването. Ако се вземат предвид средните стойности по двете измерения (субскали) – изследване и обвързване, може да се каже, че изследваната група като цяло е с дифузен статус: описателните статистики за централната тенденция са следните – субскала „изследва-

не“: $Mx = 57,19$; субскала „обвързване“ – $Mx = 58,56$. Проверката за нормалност на разпределението с теста *Kolmogorov-Smirnov* показва, че за двете субскали разпределението на данните е близко до нормалното.

Заклучение

Резултатите от пилотното изследване с българска версия на въпросника EIPQ могат да бъдат обобщени в няколко основни извода: първо, получените коефициенти за надеждност-съгласуваност (алфа на Кронбах) са задоволителни, но по-ниски от тези, получени при изследването с оригиналния въпросник. Възможно обяснение за този резултат може да бъде свързано с малката извадка от 52 лица, които в основната си част са юноши на възраст от 15 до 17 г.; второ, изследването потвърждава някои констатации на проведени изследвания с оригиналния въпросник, що се отнася до носителната автономност на двете основни субскали – „изследване“ и „обвързване“, корелацията между които е статистически незначима; трето, в пилотното изследване бяха проверени някои психометрични особености на новите субскали, диференцирани на база различните житейски сфери (домейни), в които се формира его-идентичността. Така се очертаха четири нови субскали – трансцендентна идентичност – изследване, трансцендентна идентичност – обвързване, екзистенциална идентичност – изследване и екзистенциална идентичност – обвързване. Тези нови субскали имат своето значение за обяснението на някои специфични различия в процесите за изграждане на его-идентичността в различните домейни (области), което би трябвало да се взема предвид при по-детайлното оценяване на статусите на идентитета; четвърто, в юношеска възраст вероятно преобладават статусите на дифузната и на приписаната идентичност, поне що се отнася до изследваната група от български гимназисти. Докато дифузната идентичност означава, че „кризата“ на идентичността при юношите е процес, който не е нито бърз, нито безпроблемен, то немалкият дял на приписаната (предрешената) идентичност се нуждае от по-задълбочен анализ и допълнителни проучвания, за да се очертаят социално-психологичните и личностни детерминанти за това; пето, представената българска версия на EIPQ е на етап първоначална адаптация. Необходими са по-голям брой изследвания с включване на лица от ранна младежка възраст (студенти и работещи младежи). Освен това, по-голямата извадка би покрила изискванията за администриране на факторни анализи – изследователски факторен анализ (EFA) и потвърждаващ факторен анализ (CFA), за да се съберат по-убедителни доказателства за надеждността и валидността на въпросника. Независимо от тези ограничения, в настоящия си вид българската версия би могла да се използва за оценка на статусите на его-идентичността, като е препоръчително да се прилага в комбинация с други методи – например, полуструктурирано интервю от типа на това, което използва J.Marcia.

Литература

- Ганева, З. (2010). Социални идентичности и психично благополучие, София, Валдекс
- Ериксън, Е. (1996). Идентичност: младост и криза, София, Наука и изкуство
- Balistreri, E., Busch-Rossnagel, N., Geisinger, K. (1995). Development and Preliminary validation of the Ego Identity Process Questionnaire // *Journal of Adolescence*, 18, p.179-192
- Marcia, J. Waterman, A., Matteson, D., Archer, S. Orlofsky, J. (1993). *Ego Identity: A handbook for psychosocial research*. NY, Springer-Verlag
- Tajfel, H., Turner, J. (1986). *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*, In: Worchel, S., Austin, W./Eds/ *Psychology of Intergroup Relations*, Chicago, pp.7-24
- Tajfel, H. (1974). *Social Identity and Intergroup Behavior* // *Social Science Information*, 13(2), pp.65-93